

EWA KATARZYNA CZECH¹

Osoby fizyczne i osoby prawne jako podmioty publicznych praw podmiotowych, których źródłem są przyrodzone prawa człowieka

Złożony do redakcji: 24.09.2020. Zaakceptowany do druku: 28.11.2020

Streszczenie

Wśród podmiotów publicznych praw podmiotowych, należy wyróżnić podmioty publicznych praw podmiotowych mających swe źródło w przyrodzonych prawach człowieka. Przeprowadzenie rozważań w zakresie osób fizycznych i osób prawnych postrzeganych jako podmioty tych praw pozwala na określenie licznych spornych kwestii, które bez wątplenia znajdują swe odbicie w realizacji tych publicznych praw podmiotowych w praktyce prawniczej. Zagadnienie to ma złożoną naturę, z uwagi na np. konieczność posiłkowania się wynikami wykładni językowej pojęcia „obywatel”. Jest to konieczne mimo istnienia definicji legalnej obywatela. Skomplikowany charakter analizowanej tematyki jest również konsekwencją konieczności rozróżniania w zakresie możliwości przypisywania publicznych praw podmiotowych, których źródłem są przyrodzone prawa człowieka, obywatelom, nie-obywatelom pozostającym pod jurysdykcją państwa polskiego i nie-obywatelom niepozostającym pod jurysdykcją państwa polskiego. Kwestią również dalece problematyczną jest możliwość stosowania analogi w zakresie przypisywania publicznych praw podmiotowych, których źródłem są przyrodzone prawa człowieka osobom prawnym. Widząc samą sporność stosowania w tym zakresie analogi, należy wskazać na oczywisty brak możliwości określania osób prawnych jako podmiotów publicznych praw podmiotowych, które mają swe źródło w takich przyrodzonych prawach człowieka, jak np. życie czy zdrowie.

Słowa kluczowe: publiczne prawa podmiotowe, przyrodzone prawa człowieka, osoby fizyczne, osoby prawne, obywatel.

---

¹ Dr hab. Ewa Katarzyna Czech – Wydział Prawa, Uniwersytet w Białymstoku (Polska); e-mail: e.czech@uwb.edu.pl; ORCID: 0000-0001-5421-4053.

EWA KATARZYNA CZECH

Natural Persons and Legal Persons as Subjects of Public Subjective Rights Originating from Inherent Human Rights

Submitted: 24.09.2020. Accepted: 28.11.2020

Abstract

Subjects of rights originating from inherent human rights are among the subjects of public subjective rights. A deliberation on the matter of natural persons and legal persons, perceived as subjects of these rights, makes it possible to determine a number of questionable issues, which are surely reflected in the materialisation of these public subjective rights in legal practice. The subject matter is very complex, if only on account of the necessity to make use of the results of the linguistic interpretation of the notion of citizen. This is vital even though a legal definition of citizen exists. The intricate nature of the problem in question is also a consequence of the need to make a distinction in the area of the possibility to grant public subjective rights originating from inherent human rights to citizens, non-citizens under the jurisdiction of the Polish state, and non-citizens outside the jurisdiction of the Polish state. Another highly problematic aspect is the possibility to apply an analogy in the field of assignment of subjective public rights originating from inherent human rights to legal persons. Since the very application of analogies in this domain is controversial, it seems reasonable to stress the lack of possibility to consider legal persons as subjects of public subjective rights originating from inherent human rights such as life or health.

Keywords: public subjective rights, inherent human rights, natural persons, legal persons, citizen.

Uwagi wstępne

Określając konstrukcję publicznych praw podmiotowych, należy uwzględnić podmioty, którym publiczne prawa podmiotowe przysługują. Przynależne są one jednostkom wskazanym w normach prawa lub konsekwencjach tych norm. Obok tak określonego zespołu podmiotów publicznych praw podmiotowych należy wyróżnić katalog podmiotów publicznych praw podmiotowych, które to prawa mają swe źródło w przyrodzonych prawach człowieka². Wskazywane podmioty publicznych praw podmiotowych mających swe źródło w przyrodzonych prawach człowieka będą zawierały się w szerszym katalogu podmiotów publicznych praw podmiotowych.

Element podmiotu publicznych praw podmiotowych pozwala na określenie konstrukcji publicznych praw podmiotowych *in genere*, ale też – co równie istotne – na jej precyzyjne zobrazowanie w zakresie konkretnego publicznego prawa podmiotowego. Może też on umożliwiać delimitację w konkretnej sytuacji publicznego prawa podmiotowego w stosunku do prawa podmiotowego znanego prawu cywilnemu. To zaś w praktyce często pozwala na rzetelne określenie środków prawnych przysługujących danemu podmiotowi w zakresie ochrony jego praw czy wolności, takich jak np. prawo własności czy swoboda prowadzenia działalności gospodarczej.

Poddając analizie zagadnienie podmiotów publicznych praw podmiotowych, należy odnieść się do podmiotów stosunku administracyjnoprawnego. Jest to co najmniej konsekwencją tego, że realizacja publicznych praw podmiotowych prowadzi do powstania wskazywanych stosunków prawnych. Zasadnie podnoszone jest w nauce prawa, że podmiotami stosunku administracyjnoprawnego jest zawsze organ oraz podmiot będący osobą fizyczną, osobą prawną, jednostką organizacyjną, do którego skierowany został nakaz lub zakaz, lub który żąda określonego zachowania od organu administracji publicznej³. Należy jednocześnie mieć na uwadze, że podnoszony nakaz lub zakaz może być także skierowany do administracji publicznej. Może mieć to miejsce, gdy dana jednostka administracji publicznej jest np. podmiotem administrowanym w danej sytuacji faktycznej, wyrażającej się np. w prowadzeniu działalności wymagającej określonego przepisami prawa pozwolenia.

² W. Jakimowicz, *Publiczne prawa podmiotowe*, Kraków 2002, s. 246.

³ E. Ochendowski, *Prawo Administracyjne. Część ogólna*, Toruń 2006, s. 42.

Z uwagi na to należy rozgraniczyć sytuacje, gdy administracja publiczna jest adresatem publicznego prawa podmiotowego, od sytuacji, gdy jest ona podmiotem, któremu to prawo przysługuje. Jednostka administracji publicznej może być podmiotem publicznych praw podmiotowych, np. w wyżej określonej sytuacji. Natomiast bez względu na to, czy jest adresatem normy prawnej, w której określone zostało publiczne prawo podmiotowe, czy jest ona podmiotem, któremu przynależne jest publiczne prawo podmiotowe, jest ona stroną stosunku administracyjnoprawnego powstałego na skutek realizacji publicznego prawa podmiotowego. Gdy jest ona podmiotem, któremu przysługuje publiczne prawo podmiotowe, wówczas może od innej jednostki administracji publicznej czegoś żądać lub w sposób niekwestionowany przez nią coś zdziałać⁴. Należy jednak podkreślić, że ta sama jednostka administracji publicznej nie może być jednocześnie podmiotem, któremu przynależne jest konkretne publiczne prawo podmiotowe i adresatem obowiązków będących elementem konstrukcji tego samego publicznego prawa podmiotowego.

Jednocześnie należy zauważyć, że w postanowieniu z dnia 15 lipca 2010 r. Trybunał Konstytucyjny⁵ wskazał, że: „W relacjach jednostki z państwem mamy do czynienia z publicznymi prawami podmiotowymi rozumianymi jako sytuacje prawne jednostki wobec państwa, pozwalające jednostce w oparciu o konkretną normę prawną domagać się konkretnego zachowania administracji. Prawa mają wynikać zarówno z istoty ludzkiej natury, jak też z obowiązujących pod rządem prawa przedmiotowego zasad obiektywnych, z tym że sytuacja prawna tworzona przez obiektywny porządek prawny wyposażała w przymiot podmiotowości publicznoprawnej zarówno jednostki, jak i państwo”⁶.

Uznając zasadność tak określonego stanowiska Trybunału Konstytucyjnego, należy zaakcentować możliwości wywodzenia publicznych praw podmiotowych zarówno z istoty ludzkiej natury, jak też z obowiązujących pod rządem prawa przedmiotowego zasad obiektywnych. Takie postrzeganie źródeł publicznych praw podmiotowych upoważnia rozszerzenie katalogu podmiotów tych praw poza osoby fizyczne, którym przysługują prawa wywodzone z istoty natury ludzkiej. Istotną kwestią jest czy prawa te mogą przysługiwać innym poza osobami fizycz-

---

⁴ J. Boć wskazuje, że „publiczne prawa podmiotowe stanowią taką sytuację prawną obywatela (jednostki zbiorowej), w obrębie której obywatel ten (jednostka zbiorowa) opierając się na chroniących jego interesy prawne normach prawnych może skutecznie żądać czegoś od państwa lub może w sposób niekwestionowany przez państwo coś zdziałać”, J. Boć (red.), *Prawo administracyjne*, Kolonia 2010, s. 505.

⁵ Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 15 lipca 2010 r. (Ts 39/09, OTK-B 2010/4/282).

⁶ W. Jakimowicz, op. cit., s. 159.

nymi podmiotom prawa. Problemem jest też relacja praw wynikających z istoty natury ludzkiej i praw wynikających z przyrodzonych prawa człowieka.

W nauce prawa słusznie zostało wskazane, że charakterystyka publicznych praw podmiotowych poprzez określenie sytuacji prawnej podmiotów publicznych praw podmiotowych, musi być kompleksowa i uwzględniać katalog wszystkich podmiotów publicznych praw podmiotowych. W. Jakimowicz wskazuje, że możemy wyróżnić następujący katalog podmiotów publicznych praw podmiotowych: osoby fizyczne, osoby prawne, państwo, jednostki samorządu terytorialnego⁷.

Widząc tak określony powyższy katalog, w dalszych rozważaniach podjęta zostanie problematyka możliwości przypisywania publicznych praw podmiotowych, których źródłem jest istota natury ludzkiej czy przyrodzone prawa człowieka tak osobom fizycznym, jak osobom prawnym. Świadomie poza sferą rozważań pozostawione zostaną jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, państwo i jednostki samorządu terytorialnego. Taki zabieg badawczy uzasadniony jest zachowaniem przejrzystości osiągniętych wyników. Przez ową przejrzystość rozumieć należy przy tym wyłączenie z łańcucha badań zagadnienia sporności możliwości zaliczania do podmiotów publicznych praw podmiotowych państwa czy jednostek samorządu terytorialnego. Jak zostało to już wyżej zaakcentowane, nie należy wykluczać z założenia możliwości włączania do katalogu podmiotów publicznych praw podmiotowych jednostek administracji publicznej.

Wyłączone zostało także, z powodu określonego powyżej, zagadnienie wyróżniania wśród podmiotów publicznych praw podmiotowych, których źródłem są istota natury ludzkiej i przyrodzone prawa człowieka, jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej. Jest to wynikiem sporności wyróżniania jednostek organizacyjnych będących ułomnymi osobami prawnymi i pozostałych jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi jako podmiotów prawa.

Przyrodzone prawa człowieka jako źródło publicznych praw podmiotowych

Nauka prawa wypowiedza się o przyrodzonych prawach człowieka w kontekście praw człowieka. Jej przedstawiciele wskazują, że prawa człowieka⁸ przysługują każdemu człowiekowi bez względu na jego przynależność państwową czy pozycję

⁷ Ibidem s. 194–197.

⁸ Katalog praw człowieka został zawarty m.in. w Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmienionej następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełnionej Protokołem nr 2. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).

społeczną. Jednocześnie jako przyrodzone, niezbywalne prawa jednostki wskazują na prawo do życia, wolność osobistą, własność, równość czy bezpieczeństwo⁹.

Podnoszone jest także, że termin praw człowieka rozumiany był w ujęciu historycznym jako prawa jednostki pierwotne w stosunku do państwa i społeczeństwa. Równocześnie podkreślano, że o ile koncepcja okresu Oświecenia wyrastała z przeciwstawienia jednostki państwu, to współcześnie państwo jest postrzegane właśnie jako gwarant praw podstawowych¹⁰. Co również istotne, z punktu widzenia postrzegania przyrodzonych praw człowieka jako źródła publicznych praw podmiotowych zasadnie wskazywane jest, że w odróżnieniu od wielu innych praw moralnych czy nadanych przepisami prawa człowieka dochodzone są właśnie od państwa. Co więcej, prawa te regulują stosunki między jednostką i państwem, jego organami i funkcjonariuszami sprawującymi władzę na różnych szczeblach. Podkreślane jest także, że prawa człowieka mogą spełniać trzy funkcje: ochronę wolności jednostki przed jej naruszeniem przez państwo, konieczność stworzenia przez państwo możliwości realizacji praw jednostki, ochronę przez państwo praw i wolności jednostki przed ich naruszeniami przez inne podmioty¹¹. Widząc w tak określonych funkcjach, ze szczególnym uwzględnieniem dwóch pierwszych, kluczową rolę publicznych praw podmiotowych jako tych, które umożliwiają ich realizację, jednocześnie podkreślić należy, że nauka prawa uwypukla rolę **prawa człowieka, jako powszechnych norm moralnych o charakterze podstawowym, przynależnych każdej jednostce właśnie w jej relacjach z państwem**. Nie sposób też postrzegać demokratycznego państwa prawa, którym jest Państwo Polskie, w inny sposób niż jako gwaranta realizacji prawa człowieka; istnienia zaś publicznych praw podmiotowych w polskim porządku prawnym jako tych, które realizację tej roli gwaranta umożliwiają.

Przedstawione wyżej stanowiska, szczególnie te, których autorzy widzą w prawach człowieka przyrodzone, niezbywalne prawa jednostki, takie jak prawo do życia, wolności osobistej, własności, równości czy bezpieczeństwa¹², pozwalają na sformułowanie następującego wniosku. Jego treścią jest możliwość widzenia w tych prawach praw wynikających z istoty natury ludzkiej. Istotna z punktu widzenia dalszych rozważań jest jednak konieczność widzenia w prawach człowieka będących przyrodzonymi prawami człowieka, prawami wynikającymi z istoty natury

⁹ B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2004, s. 446.

¹⁰ M. Piechowiak, *Pojęcie praw człowieka*, [w:] L. Wiśniewski (red.), *Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona*, Warszawa 1997, s. 12, za: T. Jurczyk, *Geneza rozwoju praw człowieka*, „Homines Hominiibus” 2009, 1, s. 31.

¹¹ W. Osiatyński, *Wstęp do praw człowieka*, <https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2016/02/Wiktor-OsiatynskiWprowadzenieDoPojeciaPrawCzlowieka.pdf> (dostęp: 21.08.2020).

¹² B. Banaszak, *op. cit.*, s. 446.

ludzkiej, tych praw, które tworzą relację prawną między jednostką a państwem czy szerzej władzą publiczną.

Osoby fizyczne jako podmioty publicznych praw podmiotowych, których źródłem są przyrodzone prawa człowieka

W nauce prawa trafnie podkreślone zostało, że wszelkie prawo bierze swój początek z praw przyrodzonych jednostki. Tym samym podstawowym podmiotem publicznych praw podmiotowych będzie osoba fizyczna¹³. Nie każda jednak osoba fizyczna jest obywatelem w rozumieniu polskiego prawa. Znaczna zaś część publicznych praw podmiotowych przynależna jest jedynie obywatelom. Przykładem takiego stanu prawnego jest publiczne prawo podmiotowe określone w art. 74 ust. 4 obowiązującej Konstytucji. Jednocześnie podkreślić należy, że ani w przepisach Ustawy Zasadniczej z 1997 r., ani w normach aktów rangi ustawowej nie zawarto definicji legalnej pojęcia obywatela. W treści zaś preambuły powoływanej Ustawy Zasadniczej, zaznaczono, że Naród Polski stanowią wszyscy obywatele. W art. 1 Konstytucji, ustrojodawca wskazał, że Rzeczpospolita Polska jest dobrem wspólnym wszystkich obywateli. Z kolei w normach ustawy z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim¹⁴ wskazane zostały zasady, warunki oraz tryb nabywania i utraty obywatelstwa polskiego, potwierdzania jego posiadania lub utraty, a także właściwość organów w tych sprawach¹⁵. Jednocześnie w art. 2 tego aktu normatywnego zauważono, że obywatelami polskimi są osoby, które posiadają obywatelstwo polskie. W literaturze przedmiotu, wskazując na prawne ujęcie pojęcia „obywatel”, również podkreśla się, że jest nim każda osoba, posiadająca obywatelstwo. Jednocześnie samo obywatelstwo rozumiane jest jako „*stosunek prawny łączący jednostkę z państwem. Dalej podnoszone jest, że na stosunek ten składają się określone prawa i obowiązki przynależne jednostce*”¹⁶. Takie ujęcie pojęcia obywatelstwa rodzi wątpliwości, które mają swe przełożenie na określanie stosunków prawnych. Te stosunki mogą i przecież występują w praktyce między przede wszystkim nie-obywatelami pozostającymi pod jurysdykcją Państwa Polskiego a tym państwem. Widzenie w obywatelstwie

¹³ W. Jakimowicz, op. cit., s. 194–197.

¹⁴ Ustawa z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r., poz. 1829, z 2019 r. poz. 730).

¹⁵ Art. 1 ustawy z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim.

¹⁶ D. Dańkowski, *Obywatel*, [w:] B. Szlachta (red.), *Słownik społeczny*, Kraków 2004, s. 771, M. Baranowska, *Analiza pojęcia obywatel*, https://www.wos.org.pl/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=130 (dostęp: 31.08.2020).

stosunku prawnego łączącego jednostkę z państwem bez dookreślenia jej okoliczności prawnych odróżniających ją od nie-obywateli wpływa na delimitacje sytuacji obywateli i nie-obywateli pozostających pod jurysdykcją Państwa polskiego. Kwestia zidentyfikowania tych okoliczności sprowadza się do nabycia obywatelstwa i poprzez to nawiązania stosunku prawnego obywatelstwa, którego stronami jest obywatel i państwo.

Z uwagi na taką redakcję powołanych przepisów i stanowisk przedstawicieli literatury przedmiotu dokonać należy także wykładni językowej pojęcia obywatela, oraz wskazać, że jest nim członek społeczeństwa danego państwa mający określone prawa i obowiązki zastrzeżone przez konstytucję¹⁷. Wskazać trzeba na niedoskonałość osiągniętych w tym zakresie wyników. Jest ona skutkiem tego, że w normach Konstytucji przyznano także prawa i obowiązki podmiotom niebędącym obywatelami. Zatem kluczowym elementem różnicującym obywateli i nie-obywateli jest tu kryterium bycia członkiem społeczeństwa danego państwa.

Jednocześnie w nauce prawa podnoszone jest, że obywatel będzie podmiotem uprzywilejowanym, cieszącym się wolnością i szeregiem zagwarantowanych praw, ale także posiadającym określone obowiązki względem państwa¹⁸. Podkreślane jest przy tym, że na sytuację prawną obywatela składa się zespół uprawnień i obowiązków wyznaczonych przez normatywną wypowiedź prawną organu administracyjnego¹⁹. Uznając słuszność tak sformułowanych stanowisk, wskazać wypada, że obywatelem będzie członek społeczeństwa danego państwa, który posiada jego obywatelstwo. Poprzez fakt nabycia obywatelstwa staje się on stroną stosunku prawnego łączącego go z państwem. Tym stosunkiem prawnym jest obywatelstwo. Ponadto obywatel, będąc podmiotem uprzywilejowanym w stosunku do innych podmiotów prawa, również w zakresie przysługujących mu publicznych praw podmiotowych, jednocześnie obarczony jest obowiązkami względem państwa, którego jest obywatelem. Z uprzywilejowanej pozycji obywateli nie należy jednak w sposób bezsporny wyprowadzać wniosku o zawsze zasadnym przypisywaniu jedynie tym podmiotom określonych publicznych praw podmiotowych będących wynikiem istnienia publicznych praw podmiotowych, których źródłem są przyrodzone prawa człowieka.

Publiczne prawa podmiotowe mogą przysługiwać także nie-obywatelom. Będą to zarówno osoby fizyczne nieposiadające obywatelstwa polskiego, ale podlegające

¹⁷ Źródło: <https://sjp.pwn.pl/slowniki/obywatel.html> (dostęp: 15.06.2020).

¹⁸ M. Butrynowicz, *Obywatel, nie obywatel, Polak czy nie Polak, członek Narodu Polskiego czy może obcego, Analiza krytyczna*, [w:] eadem, P. Kroczyk (red.), *Prawne i ekonomiczne aspekty imigracji do Polski*, Kraków 2017, s. 12.

¹⁹ J. Boć, op. cit., s. 441.

jurysdykcji państwa, jak również osoby fizyczne, które w ogóle nie podlegają jurysdykcji państwa. Zgodzić się należy z przedstawicielem nauki prawa, który wskazuje, że pierwsza kategoria nie-obywateli, tj. osoby fizyczne nieposiadające obywatelstwa, podlegające jurysdykcji państwa, może korzystać z publicznych praw podmiotowych na podstawie tych regulacji konstytucyjnych, które zapewniają realizację ogólnych praw człowieka. Będą to zatem podstawowe, niezbywalne i uniwersalne prawa przysługujące człowiekowi bez względu na rasę, kolor skóry, płeć, język, religię, poglądy, pochodzenie narodowe lub społeczne, majątek, urodzenie, stan zdrowia etc.²⁰. Równocześnie wskazywane jest, że nie-obywatelom, którzy nie podlegają jurysdykcji Państwa Polskiego, publiczne prawa podmiotowe nie będą przysługiwały²¹.

W doktrynie słusznie podkreśla się, że osoby fizyczne będące obywatelami Rzeczypospolitej Polskiej są podmiotami publicznych praw podmiotowych, które można podzielić na dwie kategorie. Do pierwszej kategorii należy zaliczyć publiczne prawa podmiotowe przysługujące wyłącznie obywatelowi państwa – jako przykład można wskazać prawo złożenia petycji, które przysługuje wszystkim obywatelom. Drugą grupę tych publicznych praw podmiotowych stanowią publiczne prawa podmiotowe przysługujące tylko niektórym obywatelom państwa – jako przykład wskazywane jest prawo głosu w wyborach po ukończeniu 18 roku życia, ale również bierne prawo wyborcze – możliwość startu w wyborach prezydenckich po ukończeniu 35 roku życia²². Sformułowany został również podział publicznych praw podmiotowych przysługujących obywatelom wynikający z charakteru danej normy konstytucyjnej. W jego ramach wyróżniane są prawa wynikające z ogólnych praw człowieka przysługujące każdemu obywatelowi; prawa dostosowane do specyfiki państwa i służące tylko jego obywatelom – np. prawo do opieki ze strony państwa podczas pobytu obywatela za granicą państwa; prawa, których podmiotami są tylko niektórzy obywatele (chodzi np. o przywołane wyżej prawo głosu w wyborach)²³. Bez wątplenia podmioty publicznych praw podmiotowych określonych w drugiej i trzeciej kategorii obywateli będą również podmiotami praw wynikających z ogólnych praw człowieka przysługujących każdemu obywatelowi. Co więcej, te ostatnie publiczne prawa podmiotowe będą przysługiwały również podmiotom niebędącym obywatelami, a pozostającym pod jurysdykcją Państwa Polskiego.

²⁰ M.A. Nowicki, *Prawa człowieka*, [w:] *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/prawa-czlowieka;3961793.html> (dostęp: 15.06.2020).

²¹ W. Jakimowicz, op. cit., s. 196.

²² Ibidem.

²³ Ibidem.

Sporna, choć niezasługująca na bezwzględne odrzucenie jest możliwość przysługiwania tych praw podmiotom niebędącym obywatelami i niepozostającym pod jurysdykcją Państwa Polskiego. Tak określony problem jest konsekwencją możliwości przyjmowania utraty praw wynikających z przyrodzonych praw człowieka przez te jednostki, które nie pozostają pod jurysdykcją danego państwa. Należy podkreślić konieczność rozróżniania publicznych praw podmiotowych mających swe źródło w przyrodzonych prawach i przyrodzonych prawach człowieka. Jednocześnie warto mieć na uwadze, że przyrodzone prawa człowieka będące prawami człowieka w świetle powołanych wyżej podglądów nauki prawa zawsze są prawami, które dochodzone będą od państwa. Ponadto publiczne prawa podmiotowe wyrażają się w możliwości żądania czegoś od państwa lub w sposób niekwestionowany przez państwo możliwości działania czegoś przez podmiot²⁴. W przypadku braku pozostawania pod jurysdykcją danego państwa co najmniej problematyczne jest twierdzenie wyrażające się w możliwości istnienia określonych wyżej publicznych praw podmiotowych, których źródłem są przyrodzone prawa człowieka. Inną kwestią jest jednak przysługiwanie przyrodzonych praw człowieka wskazywanej ostatnio kategorii podmiotów. Zagadnieniem związanym z analizowanym katalogiem praw przysługujących podmiotom niepozostającym pod jurysdykcją Państwa polskiego jest kwestia wyrażająca się w przyjmowaniu istnienia sytuacji, gdy podmioty nieposiadające względem danego państwa obowiązków będą jednocześnie korzystały z praw, które będą rodziły obowiązki po stronie tego państwa.

Kwestią wymagającą rozważenia jest też możliwość bycia podmiotem publicznych praw podmiotowych, których źródłem są przyrodzone prawa człowieka, przez cudzoziemców. Zasadne będzie w tym miejscu odwołanie się do ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach²⁵. W art. 3 pkt 2 tego aktu normatywnego ustawodawca definiuje cudzoziemca jako każdego, kto nie posiada obywatelstwa polskiego. Brzmienie tego artykułu upoważnia do przyjęcia jako wyłącznego kryterium uznania danego podmiotu za cudzoziemca nieposiadania przez ten podmiot obywatelstwa polskiego. Uwzględniając to, należy przyjąć, że o ile cudzoziemiec będzie podlegał jurysdykcji państwa polskiego, o tyle należy uznać, że przysługują mu publiczne prawa podmiotowe przynależne nie-obywatelom, w tym publiczne prawa podmiotowe, których źródłem są przyrodzone prawa człowieka. Należy mieć jednak na uwadze, że definicja ustawowa cudzoziemca określona w art. 3 pkt 2 ustawy o cudzoziemcach pozwala na objęcie zakresem tego pojęcia również tych nie-obywateli, którzy nie podlegają jurysdykcji Państwa Polskiego. W zakresie tej ostatniej grupy podmiotów uwagi poczynione wyżej dotyczące przysługiwania

²⁴ J. Boć, op. cit., s. 505.

²⁵ Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (tekst jedn. Dz.U. z 2020 r., poz. 35).

przyrodzonych praw człowieka i publicznych praw podmiotowych, których źródłem są przyrodzone prawa człowieka, będą tożsame.

Osoby prawne jako podmioty publicznych praw podmiotowych, których źródłem są przyrodzone prawa człowieka

W powoływanym już wyżej stanowisku jego autor, wskazując, że wszelkie prawo bierze swój początek z praw przyrodzonych jednostki i tym samym podstawowym podmiotem publicznych praw podmiotowych będzie osoba fizyczna, jednocześnie widzi przekazywanie przez nie części swojej podmiotowości większym wspólnotom. To zaś wyposażyło niejako w podmiotowość publicznoprawną osoby prawne prawa publicznego. Z tego też względu, zauważa on, że do kategorii podmiotów publicznych praw podmiotowych zaliczyć należy również państwo oraz jednostki samorządu terytorialnego²⁶. Uznając zasadność tak sformułowanych poglądów, należy je również odnieść do osób prawnych. Należy przyjąć, że w zakresie ostatnio wymienionej kategorii podmiotów prawa osoby fizyczne również przekazały część swojej podmiotowości większym grupom. Co więcej, autor ostatnio powoływanego stanowiska wskazuje, że osoby fizyczne przekazują część swoich kompetencji – w ramach struktur złożonych – osobom prawnym. Kwestią rodzącą wątpliwości jest jednak to, czy wraz z przekazaniem wskazywanej części podmiotowości w jej ramach przekazały również podmiotowość publicznych praw podmiotowych, których źródłem są przyrodzone prawa człowieka.

Rozważając kwestie osób prawnych jako podmiotów publicznych praw podmiotowych, których źródłem są przyrodzone prawa człowieka, warto odwołać się do klasycznej definicji osoby prawnej prawa publicznego. W nauce prawa wskazane zostało, że osobą prawną prawa publicznego jest podmiot, który nie może się sam rozwiązać (posiada trwały byt), znajduje się pod kontrolą państwa, jest zarządzany przez urzędników publicznych oraz posiada członków przymusowych, a nie dobrowolnych²⁷. Zauważone zostało także, że publiczne osoby prawne można odróżnić od prywatnych osób prawnych według następujących kryteriów. Pierwszym z nich jest pochodzenie majątku (publiczny czy prywatny). Majątek publicznych osób prawnych pochodzi głównie z własności państwowej i do państwa wraca po ich ustaniu. Osoby te wykonują zadania publiczne i jednocześnie podlegają ściślemu zazwyczaj nadzorowi organów administracji państwowej. Drugim kryterium

²⁶ W. Jakimowicz, op. cit., s. 194–197.

²⁷ G. Jellinek, *Ogólna nauka o państwie*, Warszawa 1921, s. 167.

jest sposób powstania. O ile dla powstania i ustania osoby prawnej konieczne jest wydanie aktu normatywnego, osoba prawna będzie miała – co do zasady – charakter osoby prawnej prawa publicznego²⁸. Zauważyć również należy, że w nauce prawa wskazano na następujące cechy publicznych osób prawnych. Są to te osoby, które wykonują zadania publiczne we własnym imieniu i na własną odpowiedzialność, które norma prawna wprost określa jako takie osoby bądź które są w obrocie tak-towane jako osoby prawa publicznego albo wobec których zachodzi „bezsporne i nie budzące wątpliwości domniemanie”, że są osobami prawa publicznego²⁹.

Należy zgodzić się z poglądem, zgodnie z którym publiczne prawa podmiotowe zagwarantowane obywatelom mogą również przysługiwać publicznym osobom prawnym, o ile osoby te nie działają w imieniu państwa. Gdy ich status jest tożsamy ze statusem obywateli, zaś dana norma przewiduje takie samo prawo, mogą oni korzystać z publicznych praw podmiotowych właściwym obywatelom. W sytuacji jednak gdy osoba prawna prawa publicznego będzie działać w imieniu i na rzecz państwa, nie będą przysługiwać jej publiczne prawa podmiotowe. Za zasadny trzeba również przyjąć pogląd, że publiczne prawa podmiotowe przysługiwać będą przede wszystkim prywatnym osobom prawnym (które *de facto* są instrumentem realizacji skonkretyzowanych celów osób fizycznych). Jego autor wskazuje także, że praw tych należy dopatrywać się w drodze daleko posuniętej analogii względem podmiotów publicznych praw podmiotowych będących osobami fizycznymi³⁰. Niemniej jednak należy zwrócić uwagę, iż stosowanie analogii w prawie administracyjnym jest dalece problematyczne. Przyjąć należy, że zastosowanie analogii byłoby możliwe pod warunkiem, że przepisy stosowane w drodze analogii nie powodują pogorszenia sytuacji podmiotu oraz nie nakładają na jednostkę nowych obowiązków. Potwierdza to m.in. zwolennik stosowania analogii w prawie administracyjnym E. Smoktunowicz, który wskazywał, że: „ani charakter prawa administracyjnego, ani inne względy prawne lub logiczne nie przemawiają przeciwko stosowaniu przepisów tego prawa w drodze analogii, jeżeli nie powoduje to ograniczenia praw obywateli i nie szkodzi interesowi społecznemu”³¹.

Mając na uwadze treść publicznych praw podmiotowych, w tym publicznych prawa podmiotowych mających swe źródło w przyrodzonych prawach człowieka, przyjąć należy, że stosowanie analogi prowadzącej do możliwości przypisania tych praw podmiotom innym niż wprost wskazane w przepisach obowiązującego prawa nie wpływa negatywnie na sytuację tych podmiotów. Kwestią wymagającą reflek-

²⁸ J. Frąckowiak, *System Prawa Prywatnego. Tom 1*, 2012, s. 1170.

²⁹ S. Fundowicz, *Pojęcie osoby prawnej prawa publicznego*, „Przegląd Sejmowy” 1999, 2, s. 85.

³⁰ W. Jakimowicz, *op. cit.*, s. 194–197.

³¹ E. Smoktunowicz, *Analogia w prawie administracyjnym*, Warszawa 1970, s. 78–79.

sji jest jednak to, czy tak jak w przypadku podmiotów, którym wraz z przypisaniem w prawie publicznych praw podmiotowych przypisuje się też obowiązki wobec państwa, nie należałoby rozważyć możliwości formułowania po stronie podmiotów, którym prawa te zostałyby przyznane poprzez zastosowanie przepisów w drodze analogii, także istnienia po ich stronie obowiązków wobec państwa. Te ostatnie obowiązki nie wynikałyby *in genere* z treści publicznych praw podmiotowych, których przypisanie innym podmiotom miałyby nastąpić w drodze analogii stosowanej w prawie administracyjnym. Prawa te nie nakładają bowiem na podmioty, którym przysługują, obowiązków.

Wymagającą rozważenia kwestią jest możliwość stosowania w drodze analogii przepisów prawa administracyjnego, w których poddano regulacji publiczne prawa podmiotowe, których źródłem są przyrodzone prawa człowieka. Widząc wskazaną wyżej niejednoznaczność możliwości stosowania analogii z uwagi na wyżej określone okoliczności, jednocześnie należy zauważyć nieoczywisty jednak brak ograniczenia praw obywateli i nieszkodzenie interesowi społecznemu widziane jako kryteria umożliwiające stosowanie analogii w prawie administracyjnym. W obszarze braku ograniczenia praw obywateli sytuacja jest o tyle skomplikowana, że należy ją rozpatrywać z uwagi na istnienie niejednorodnych okoliczności w tym przedmiocie. Będą one przykładowo odmienne w odniesieniu do prywatnych osób prawnych. Wyrażają się one chociażby w tym, że nie jest sytuacją odosobnioną, że osoby te są tworzone przez obywateli, co nie zmienia faktu, że są one odrębnymi bytami prawnymi od tych obywateli. Jednocześnie wciąż jeszcze interesy obywateli i osób prawnych pozostają ze sobą w opozycji, z uwagi na to, że osoby prawne zazwyczaj są powoływane w celu prowadzenia działalności gospodarczej. Jaskrawym tego przykładem jest korzystanie z publicznego prawa do korzystania ze środowiska przez obywateli i osoby prawne.

Należy jednak zaryzykować opinię, że właśnie na przykładzie prawa do korzystania ze środowiska jako prawa, którego źródła należy poszukiwać w przyrodzonych prawach człowieka, nie będzie miało miejsca uszkodzenie interesowi społecznemu, o ile państwo i jednostki samorządu terytorialnego będą wykonywały czy stosowały normy obowiązującego prawa w sposób uwzględniający wyważenie interesów obywateli i prywatnych osób prawnych. To zaś jest konieczne z uwagi na obowiązek stosowania przez nie zasady zrównoważonego rozwoju. Taki stan prawny jest konsekwencją brzmienia art. 5 Konstytucji RP.

W przypadku natomiast publicznych osób prawnych przesłanka braku uszkodzenia interesowi społecznemu, przynajmniej teoretycznie, powinna być szybsza do zniwelowania. Jest to skutkiem tego, że te osoby prawne powinny działać w interesie społecznym, nawet wówczas gdy nie są adresatami norm prawnych, w których uregulowane zostały publiczne prawa podmiotowe. Praktyka w tym zakresie nie

jest już tak zadawalająca. Wskazuje na to posługiwanie się instrumentami prawnymi przez te podmioty w celu osiągnięcia np. celów politycznych i opowiadania się po jednej ze stron konfliktu, bez względu na to, czy racje tej strony są uzasadnione prawnie.

Co zaś do ograniczania praw obywateli, tak jak w przypadku prywatnych osób prawnych, nie może być w praktyce wyeliminowane. Szczególnie bowiem wykonywanie prawa bez wzięcia interesów przeciwstawnych stron zawsze może doprowadzić do ograniczenia tych praw.

Uwagi końcowe

Problematyka osób fizycznych i osób prawnych jako podmiotów publicznych praw podmiotowych, których źródłem są przyrodzone prawa człowieka jest zagadnieniem złożonym, z uwagi na wykazaną wyżej konieczność posiłkowania się wynikami wykładni językowej np. pojęcia obywatel i stanowiskami przedstawicieli literatury przedmiotu. Jest to konieczne mimo istnienia definicji legalnej obywatela. Taki stan prawny jest następstwem nie tylko ogólnego charakteru tej definicji, ale także rodzącym wątpliwości ujmowaniem samego obywatelstwa, co ma swe przełożenie na rozróżnianie sytuacji prawnej obywateli i nie-obywateli, w zakresie przysługujących im publicznych praw podmiotowych. Złożoność podjętej problematyki jest również konsekwencją konieczności rozróżniania w zakresie tak określonego przedmiotu rozważań sytuacji obywateli, nie-obywateli pozostających pod jurysdykcją państwa polskiego i nie-obywateli nie pozostających pod jurysdykcją państwa polskiego.

Kwestią również dalece problematyczną jest możliwość stosowania analogii w zakresie przypisywania publicznych praw podmiotowych, których źródłem są przyrodzone prawa człowieka osobom prawnym. Widząc samą sporność stosowania w tym zakresie analogii, należy wskazać na oczywisty brak możliwości określania jako podmiotów publicznych praw podmiotowych, publicznych czy prywatnych osób prawnych w zakresie tych publicznych praw podmiotowych, które mają swe źródło w takich przyrodzonych prawach człowieka, jak np. życie czy zdrowie. Są to bowiem prawa na tyle związane z istotą natury człowieka, że przenoszenie ich na twory sztuczne, będące następstwem działań człowieka byłoby nie tylko nieuzasadnione, ale sprzeczne z istotą tych praw.

Bibliografia

Literatura

- Banaszak B., *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2004.
- Boć J. (red.), *Prawo Administracyjne*, Kolonia 2010.
- Butrynowicz M., *Obywatel, nie obywatel, Polak czy nie Polak, członek narodu polskiego czy może obcego. Analiza krytyczna*, [w:] M. Butrynowicz, P. Kroczek (red.), *Prawne i ekonomiczne aspekty imigracji do Polski*, Kraków 2017.
- Dańkowski D., *Obywatel*, [w:] B. Szlachta (red.), *Słownik społeczny*, Kraków 2004.
- Frąckowiak J., *System Prawa Prywatnego*, Tom 1, 2012.
- Fundowicz S., *Pojęcie osoby prawnej prawa publicznego*, „Przegląd Sejmowy” 1999, 2.
<https://sjp.pwn.pl/slovniki/obywatel.html> (dostęp: 15.06.2020).
<https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2016/02/WiktorOsiatynskiWprowadzenieDoPojeciaPrawCzlowieka.pdf> (dostęp: 21.08.2020).
- Jakimowicz W., *Publiczne prawa podmiotowe*, Kraków 2002.
- Jellinek G., *Ogólna nauka o państwie*, Warszawa 1921.
- Jurczyk T., *Geneza rozwoju praw człowieka*, „Homines Hominibus” 2009, 1.
- Nowicki M.A., *Prawa człowieka*, [w:] *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/prawa-czlowieka;3961793.html> (dostęp: 15.06.2020).
- Ochendowski E., *Prawo Administracyjne. Część ogólna*, Toruń 2006.
- Piechowiak M., *Pojęcie praw człowieka*, [w:] L. Wiśniewski (red.), *Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona*, Warszawa 1997.

Akty prawne

- Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).
- Ustawa z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r., poz. 1829, z 2019 r., poz. 730).
- Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (tekst jedn. Dz.U. z 2020 r., poz. 35).

Orzecznictwo

- Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 15 lipca 2010 r. (Ts 39/09, OTK-B 2010/4/282).